

Rundskriv
fra
Riksadvokaten
Ra 02-283
833

Rundskriv nr. 3/2002
Oslo, 30. august 2002

POLITIETS SIKKERHETSTJENESTE – PÅTALEKOMPETANSE MV.

I. INNLEDNING

Ved lov 15. juni 2001 nr. 54 om endringer i politiloven ble oppgavene til Politiets sikkerhetstjeneste lovfestet, jf. politiloven §§ 17a – 17c. Lovendringene trådte i kraft 1. januar 2002. Fra samme tidspunkt bortfalt det regionale nivå i overvåkingstjenesten (Politiets sikkerhetstjeneste). Endringene medfører at det må treffes nye beslutninger om det påtalemessige ansvar. Forut for ikrafttreddelsen ble foreløpige retningslinjer gitt i riksadvokatens brev av 19. november 2001.

II. BEHANDLINGEN AV PST-SAKER PÅ POLITINIVÅ

1. Kompetanse

Saker som skal behandles av Politiets sikkerhetstjeneste (PST) etterforskes og påtaleavgjøres i det politidistrikt handlingen antas foretatt. I Oslo politidistrikt tilligger denne oppgave Den sentrale enhet for Politiets sikkerhetstjeneste.

Oppstår det tvil eller uenighet om en sak skal etterforskes av Politiets sikkerhetstjeneste, jf. politiloven § 17 b, eller av det ordinære politi, avgjøres dette av førstestatsadvokaten i regionen eller den statsadvokat han bemyndiger, etter at sjefen for PST har uttalt seg. Sjefen for PST kan bringe statsadvokatens avgjørelse inn for riksadvokaten.

Riksadvokaten forutsetter at påtaleansvaret på etterforskningsstadiet utøves av politimesteren personlig, hans stedfortreder eller en av ham særskilt utpekt tjenestemann i påtalemyndigheten (som kan være lederen for den lokale PST-enheten dersom vedkommende har juridisk embetseksamen, jf. straffeprosessloven § 55 første ledd nr. 3). Politimesteren bør – også der påtaleansvaret er delegert – holde seg løpende orientert om PST-sakene i politidistriktet.

Ved Den sentrale enhet for PST utøves påtaleansvaret av sjefen, hans nestkommanderende og de av juristene ved Retts- og påtaleenheten som har påtalemyndighet.

For visse beslutninger oppstiller lov eller instruks begrensninger i politijuristenes kompetanse. Dette gjelder både for politidistriktene og Den sentrale enhet for PST. Således kan som utgangspunkt bare politimester eller visepolitimester fremsette begjæringer til retten – eller

treffe hastebeslutninger – om kommunikasjonskontroll,¹ ransaking med utsatt underretning,² teknisk sporing etter straffeprosessloven § 202c (plassering av peileutstyr i klær eller håndbagasje eller plassering som forutsetter at det gjøres innbrudd)³, beslag med utsatt underretning⁴ og utleveringspålegg med utsatt underretning⁵. Etter § 216d annet ledd kan likevel politimesterens faste stedfortreder ta avgjørelsen når politimesteren er fraværende. Videre kan politimesteren med skriftlig samtykke fra førstestatsadvokaten bestemme at også andre av påtalemyndighetens tjenestemenn skal ha samme kompetanse som politimesterens faste stedfortreder.⁶ Ved teknisk sporing etter straffeprosessloven § 202b (plassering av peileutstyr på kjøretøy, gods eller andre gjenstander) legger loven beslutningskompetansen til påtalemyndigheten, men gir § 216d annet ledd tilsvarende anvendelse. Dette innebærer at som hovedregel må også slike beslutninger treffes av politimester eller visepolitimester. Riksadvokaten legger til grunn – i samsvar med praksis – at i saker som etterforskes ved Den sentrale enhet for PST, har sjefen for enheten kompetanse som politimester i forhold til disse bestemmelsene. Nestkommanderende ved enheten har den myndighet som tilligger politimesterens faste stedfortreder.

Riksadvokaten har tidligere besluttet at vederlag til kilder ut over dekning av tap og utgifter som hovedregel skal treffes av politimesteren, men avgjørelsen kan legges til lavere nivå i påtalemyndigheten i politiet ved særskilt instruks fra politimesteren.⁷ Også her har sjefen for Den sentrale enhet kompetanse som politimester.

Ved lov 28. juni 2002 nr. 54 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme), som trådte i kraft straks, ble det tilføyd et nytt kap. 15b i straffeprosessloven om båndlegging av formuesgoder. Straffeprosessloven § 202d legger kompetansen til å treffe beslutning om slik båndlegging til sjefen og den stedfortredende sjefen for PST og til statsadvokatene. Slik beslutning kan således ikke treffes av lokal politimester. Om andre beslutninger under etterforskningen som må treffes på statsadvokatnivå, vises til pkt. III.1 nedenfor.

2. Sentralisert etterforskning

I enkelte saker er sentralisert etterforskning åpenbart hensiktsmessig, og Riksadvokaten legger til grunn at det gjennomgående vil være sammenfallende oppfatning mellom lokal politimester og sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste om når dette bør skje. I slike tilfeller kan sjefen for PST og lokal politimester avtale at en bestemt sak utenfor Oslo politidistrikt skal behandles av Den sentrale enhet.

Ved enighet er det ikke nødvendig å innhente beslutning fra overordnet påtalemyndighet. I motsatt fall kan spørsmålet tas opp med de respektive førstestatsadvokater eller den statsadvokat førstestatsadvokaten bemyndiger. Dersom det heller ikke oppnås enighet her, må avgjørelsen treffes av riksadvokaten.

¹ Straffeprosessloven § 216d annet ledd

² Straffeprosessloven § 200a sjette ledd som viser til § 216d annet ledd

³ Straffeprosessloven § 202c tredje ledd som viser til § 216d annet ledd

⁴ Straffeprosessloven § 208a siste ledd som viser til § 216d annet ledd

⁵ Straffeprosessloven § 210a som gir § 208a tilsvarende anvendelse

⁶ Ved anonym vitneførsel for politiet følger det av straffeprosessloven § 234a at § 216d annet ledd gjelder så langt det passer. Oppregningen av straffbare handlinger i straffeprosessloven § 130a gjør imidlertid at anonym vitneførsel for politiet bare unntaksvis vil være aktuelt i PST-saker.

⁷ Riksadvokatens rundskriv av 26. april 2000 (rundskriv nr. 2/2000) om vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode. Rundskrivet er under revisjon, men det vil ikke bli gjort endringer i beslutningskompetansen.

Beslutning om at ansvaret for etterforskingen skal overføres til Den sentrale enhet innebærer ikke i seg selv noen endring i påtaleansvaret på statsadvokatnivå. Dersom dette skal overføres til et annet statsadvokatembete, kreves særskilt beslutning, jf. pkt III.1 nedenfor.

3. Foreleggelse og orientering

Lokal politimester skal, som tidligere, orientere sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste om kommunikasjonskontrollbegjæringer og bruk av andre ekstraordinære etterforskningsmetoder. Så langt det er praktisk mulig og ikke medfører forsinkelse som kan skade etterforskingen, skal sjefen for PST gis anledning til å uttale seg på forhånd. Sjefen for PST skal videre orienteres om iverksettelse av etterforskning ved gjenpart av etterforskningsordre, jf. riksadvokatens rundskriv av 22. desember 1999 om "Etterforskning" (Del II - nr. 3/1999).

For underretning til overordnet påtalemyndighet gjelder de alminnelige reglene i påtaleinstruksen § 7-2.

4. Uttalelser til mediene

For uttalelser til mediene i saker som etterforskes av PST, skal de alminnelige regler gjelde. Den særlige bestemmelse om at opplysninger til offentligheten som hovedregel skal skje ved pressemeldinger fra riksadvokaten, jf. pkt. 10 i riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981,⁸ oppheves (jf. pkt. V nedenfor).

III. BEHANDLINGEN AV PST-SAKER PÅ STATSADVOKATNIVÅ

1. Påtaleansvar og notoritetskrav

På statsadvokatnivå skal PST-saker behandles av førstestatsadvokaten i regionen eller en særskilt statsadvokat som han utpeker. Særansvaret gjelder både på etterforskningsstadiet og ved avgjørelse av tiltale spørsmålet eller innstilling til riksadvokaten.⁹ Førstestatsadvokaten skal underrette riksadvokaten og sjefen for PST om hvilken statsadvokat som er utpekt.

Avtale eller beslutning om sentralisering av etterforskingen, jf. pkt. II 2 foran, innebærer ikke at påtaleansvaret på statsadvokatnivå endres. Dersom saken skal overføres til et annet statsadvokatembete, må de berørte statsadvokater inngå avtale om dette. Blir disse ikke enige, kan spørsmålet bringes inn for riksadvokaten til avgjørelse. Sjefen for PST kan bringe statsadvokatens avgjørelse inn for riksadvokaten.

Visse beslutninger under etterforskingen må etter lov eller instruks treffes av statsadvokaten. Om kompetansen til å beslutte båndlegging av formuesgoder, jf. straffeprosessloven § 202d, vises til pkt. II 1 ovenfor. Videre følger det av riksadvokatens instruks at tillatelse til bruk av provokasjon som etterforskningsmetode må gis av statsadvokaten.¹⁰ Anmodning til statsadvokaten om slikt samtykke skal fremsettes av politimesteren eller visepolitimesteren, men med samme adgang til delegasjon som etter straffeprosessloven § 216d. Tilsvarende gjelder for samtykke til kontrollert leveranse.¹¹

⁸ Riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981 (Del II – nr.1/1981) om meddelelser til offentligheten om straffesaker – opplysninger om etterforskning, påtaleavgjørelser mv.

⁹ Jf straffeprosessloven § 65 nr. 2

¹⁰ Se note 7

¹¹ I tillegg må begjæring til retten om anonym vitneførsel for retten fremmes av statsadvokaten, jf straffeprosessloven § 130a. Oppregningen av straffbare handlinger i straffeprosessloven § 130a gjør imidlertid at anonym vitneførsel for politiet bare unntaksvis vil være aktuelt i PST-saker.

For øvrig kan statsadvokaten i kraft av det alminnelige overordningsforholdet alltid instruere påtalemyndigheten i politiet, og statsadvokaten kan også selv treffe de beslutninger som ordinært ligger hos påtalemyndigheten i politiet.

EOS-utvalgets¹² kontroll omfatter ikke overordnet påtalemyndighet, jf. lov 3. februar 1995 nr. 7 § 1 annet ledd. Prinsipielt er det således på det rene at avgjørelser som treffes av påtalemyndigheten i politiet, faller inn under utvalgets kontrollområde, mens avgjørelser truffet av overordnet påtalemyndighet faller utenfor. Dette gjør det nødvendig å sikre notoritet om på hvilket nivå i påtalemyndigheten de enkelte beslutninger er truffet.

I årsrapporten for 2001 uttaler EOS-utvalget blant annet:

”Som grunnlag for å avgjøre hva som omfattes av kontrollansvaret, er det etter utvalgets skjønn nødvendig at det stilles visse formelle krav. Konsekvensen vil ellers kunne bli at utvalgets kontroll med PSTs etterforskningsvirksomhet utelukkes på grunnlag av muntlig og ikke dokumenterbar kontakt mellom påtaleleddene. Så lenge den formelle ledelse av etterforskningen ligger hos PST, antar utvalget at det i utgangspunktet bare kan være de beslutninger eller instruksjoner som formelt og notorisk er truffet av overordnet påtalemyndighet som faller utenfor kontrollområdet. Dette må etter utvalgets syn gjelde selv om det ellers skulle være normalt med mye uformell kommunikasjon mellom påtaleleddene i straffesaksbehandlingen.”

Det vises også til omtalen av Kontrollutvalgets rapport i Innst. S. nr. 273 (2001-2002) side 6.

Riksadvokaten slutter seg til utvalgets standpunkt. Statsadvokatene må sørge for at deres beslutninger på etterforskningsstadiet formaliseres med tilstrekkelig notoritet slik at det ikke oppstår uklarhet om EOS-utvalgets kontrollområde.

2. Fagledelse

Statsadvokatenes alminnelige ansvar for fagledelsen av straffesaksbehandlingen i politiet gjelder også for saker som behandles av PST. Generelt omhandles oppgavene i fagledelsen i riksadvokatens årlige mål- og prioriteringsrundskriv.¹³

Riksadvokaten understreker betydningen av et nært samarbeid mellom statsadvokat og politimester. Deltakelse på møter, generelle orienteringer og inspeksjoner er viktig for å ivareta statsadvokatens fagledelsesansvar. Det har stor betydning for tilliten til PST at straffesaksbehandlingen holder høy kvalitet. Statsadvokatene bør derfor legge særlig vekt på oppfølging av kvaliteten på etterforskningen (både rutiner og enkeltsaker). Ved inspeksjonene bør statsadvokaten dessuten gjennomgå særskilt de saker hvor det benyttes kommunikasjonskontroll eller andre ekstraordinære etterforskningsmetoder.

IV. GENERELLE PRIORITERINGER

Sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste kan, som tidligere, gi nærmere generelle retningslinjer for hele landet om prioritering og gjennomføring av etterforskning innenfor tjenestens

¹² Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjenesten

¹³ For 2002 vises til pkt IV i riksadvokatens rundskriv av 4. januar 2002 (rundskriv nr. 2 /2002) om mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen ved statsadvokatembetene.

saksområde, jf. påtaleinstruksen § 7-5 tredje ledd. Førstestatsadvokatene og riksadvokaten skal orienteres om slike retningslinjer.

V. OPPHEVING OG ENDRING AV ANDRE RUNDSKRIV

1. Riksadvokatens rundskriv av 13. november 1995 (Del II – nr. 1/1995) med senere tilføyelser oppheves.
2. I riksadvokatens rundskriv av 12. februar 1981 (Del II – nr. 1/1981) oppheves pkt. IV 10.

Tor-Aksel Busch

Kjerstin A. Kvande
statsadvokat